

როგნდა ლაგაზიძე

ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკოგრაფია.

ნორმისა და უზუსის საკითხები

საბჭოთა პერიოდის ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკოგრაფიის განვითარება ჩვენში ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის, როგორც მეცნიერების დარგის, ჩამოყალიბებას უკავშირდება¹. 1921 წლიდან, მას შემდეგ, რაც საქართველოს სსრ მთავრობის დადგენილებით საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატთან ჩამოყალიბდა სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭო, რომელსაც ქართული ტერმინების უნიფიკაციისა და ნორმირების საკითხებზე ზრუნვა ჰქონდა მინდობილი, ტერმინოლოგიის დამუშავების საქმე სახელმწიფოებრივ ამოცანად იქცა. სამეცნიერო საბჭოს ხელმძღვანელობა მისა ჩამოყალიბების მოთავეს იცანე ჯაეახიშვილს დაეკისრა².

კარგადაა ცნობილი ისიც, თუ რა ღვაწლი დასდო ივ. ჯავახიშვილმა სამეცნიერო აზრის ქართულ ენაზე ამეტიყველების საქმეს³. მისი უშუალო ხელმძღვანელობით პირველსავე წლებში რამდენიმე სხვადასხვა დარგის ტერმინოლოგია შედგა და გამოქვეყნდა კიდევ.

1925 წლიდან, როცა განათლების სახალხო კომისარიატის საბჭოსთან დაარსდა ცენტრალური სამეცნიერო სატერმინოლოგიო კომიტეტი (შემდგომში კომისიად წოდებული)⁴, ტერმინოლოგიის საქმეს სა-

¹ ამ პერიოდის ზოგადი ლექსიკოგრაფიის საკითხები შესწავლილი აქვს და გამოქვეყნებული მ. ჯაბაშვილს (იხ. მისი „ლექსიკოგრაფია საბჭოთა საქართველოში“ — გ. „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1972, № 4). ქართული ლექსიკოგრაფიის საკითხებს ეძღვნება ალ. დლონტის მონოგრაფიაც „ქართული ლექსიკოგრაფიის საკითხები“, თბ., 1983.

² იხ. რ. ლაგაზიძის მონოგრაფია „ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები“, თბ., 1986, თავი III, გვ. 89—100.

³ იხ. დასახ. ნაშრ., გვ. 104—109.

⁴ 1926 წლიდან ფუნქციონირებდა საქ. სსრ ცაკთან არსებული მთავარი სატერმინოლოგიო კომიტეტიც, რომლის მოვალეობას შეადგენდა ცენტრალური სატერმინოლოგიო კომისიის (კომიტეტის) მიერ შედგენილი ლექსიკონების დამტკიცება და მათი ცხოვრებაში გასატარებლად სასწავლო ნაშრომები.

თავეში ვუკოლ ბერიძე ჩაუდგა, რომლის სახელთანაცაა დაკავშირებული ტერმინოლოგიის დარგის შემდგომი აღმავლობა.

ძნელია აღწესხვა იმ პრაქტიკული საქმიანობისა, რომელიც ვუკ. ბერიძეს ტერმინოლოგიის დარგში თავისი ხანგრძლივი და დაუღალავი მოღვაწეობის მანძილზე გაუწევია. მიუხედავად იმისა, რომ ძირითადი მეთოდოლოგიური პრინციპები ამ დროისათვის თითქოს უკვე შემუშავებული იყო, მაინც ბევრი რამ ამ მხრივ ჯერ კიდევ გასაკეთებელი მას წინ ჰქონდა. ვ. ბერიძეს უხდებოდა ვზადავზა ლექსიკოგრაფიის თეორიისა და პრაქტიკის მრავალი ახალი საკითხის გადაწყვეტა, ბევრი დარგისათვის ტერმინთა შექმნის საქმეში გაუკაფავა გზის გაკაფვა.

ძველი თუ ახალი ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართული დიალექტების ლექსიკის ზედმიწევნითმა ცოდნამ, შერწყმულმა ვ. ბერიძის გამორჩეულ ნიჭსა და ტერმინოლოგიურ ალღოსთან, წლების მანძილზე ტერმინოლოგიის ფრონტის წარმატებით ხელმძღვანელობამ განაპირობა მეცნიერების ამ დარგის სწორ კალაპოტში ჩაყენება, ხოლო თვით მას კი ნამდვილი ტერმინოლოგის სახელი დაუმკვიდრა. ვ. ბერიძის უშუალო ხელმძღვანელობითა და რედაქტორობით მრავალი დარგის ტერმინოლოგია გამოქვეყნდა.

აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ ცენტრალურ სატერმინოლოგიო კომიტეტში ლექსიკოგრაფიის ამ უბანზე მუშაობა ერთპიროვნული საქმე როდი იყო. მასში ჩაბმული იყო იმდროინდელ თვალსაჩინო მეცნიერთა მძლავრი კოლექტივი, რომელთა მოღვაწეობის ერთ გარკვეულ ნაწილს მაშინაც და შემდგომაც ტერმინოლოგიაზე მუშაობა წარმოადგენდა.

ცენტრალური სატერმინოლოგიო კომიტეტი, მეცნიერებას სხვადასხვა დარგის ტერმინოლოგიების შემუშავებასთან ერთად, სამეცნიერო ტერმინოლოგიის სადავო საკითხების მოგვარებასა და ნორმალიზაციას ახდენდა.

1936 წლიდან ცენტრალური სატერმინოლოგიო კომიტეტი სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებად გადაკეთდა, რომელიც ჯერ საბჭოთა კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის შემადგენლობაში შედიოდა, ხოლო 1941 წლიდან — საქართველოს სსრ მეც-

ნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის შემადგენლობაში შევიდა⁵.

სატერმინოლოგიო კომიტეტში ტერმინოლოგიური ლექსიკონების შედგენის საქმეს დიდად უწყობდა ხელს განათლების სახალხო კომისარიატთან შექმნილი სპეციალური კომისია, რომელიც ამუშავებდა სალიტერატურო ენის სადავო საკითხთა მოწესრიგების ძირითად პრინციპებს და რომელმაც 1936 წ. დაბეჭდა კიდევ ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების კრებული. უფრო მოგვიანებით, 1946—1948 წლებში, ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი ასეთი კომისია უკვე საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდიუმთან არსებობდა. 1950-იანი წლებიდან ნორმალიზაციისა და უნიფიკაციის საკითხებზე მუშაობას გეგმაზომიერი და სისტემატური ხასიათი მიეცა, კერძოდ, საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან შეიქმნა თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი მუდმივი სახელმწიფო კომისია, რომლის შემადგენლობაში შევიდნენ სადირექტივო ორგანოების, ქართული მწერლობის, სამეცნიერო დაწესებულებათა, სხვა შესაბამის ორგანიზაციათა წარმომადგენლები, ლიტერატურისა და პრესის მუშაკები და ქართული ენის სპეციალისტები.

ზემოთ დასახელებული კომისია, რომლის სამუშაო აპარატს ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ქართული მეტყველების კულტურის განყოფილება წარმოადგენს, საერთო ხელმძღვანელობას უწევს როგორც სალიტერატურო ენის ასევე, განსაკუთრებული სირთულის ტერმინოლოგიურ ნორმათა დამდგენისა და დახვეწის საკითხებს.

ამგვარად, ტერმინოლოგიის ფრონტზე იმთავითვე გეგმაზომიერი მუშაობის შედეგად გამოცემულ ნორმატიული ხასიათის ტერმინოლოგიურ ლექსიკონთა რიცხვი დღეს სამოც ერთეულამდე აღწევს⁶.

⁵ სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილების საქმიანობის შესახებ იხ. რ. ღამბაშიძის დასახ. ნაშრ., გვ. 104—110; მისივე, Деятельность отдела научной терминологии Института языкознания АН ГССР.—Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик, М., 1983, გვ. 214—221.

⁶ ამ ლექსიკონთა სრული ბიბლიოგრაფია თან ერთვის რ. ღამბაშიძის დასახ. ნაშრომს, გვ. 179—181. აქ არ შემოდის ცალკეული ავტორისა და ავტორთა კოლექტივის კერძო ინიციატივით შესრულებული არც დარგობრივი განმარტებითი, არც უცხოენოვან-ქართული თუ ქართულ-უცხოენოვანი დარგობრივი ლექსიკონები, რომელთა რიცხვი საკმაოდ ბევრია. ეს ლექსიკონები თუმცა არაა მკაცრად ნორმირებული, მაგრამ მათი უმრავლესობის ტერმინოლოგიური ნაწილი განყოფილებაში შემოწმებულია და მოწონებული. იხეიან: ი. ქუთათელაძის „მასალები წამალთა ქიმიის ტერმინოლოგიისათვის“ (I გამოც. 1954, II გამოც. 1965), თ. ღაფქვიძის „მუსიკალურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი“ (1955.), თ. კვიციანი „მოკლე რუსულ-ქართული ხუროთმოძღვრული განმარტებითი ლექსიკონი“ (1955.).

სტატიის მიზანს შეადგენს ჩვენში გამოცემული ტერმინოლოგიური ლექსიკონების მიმოხილვა, მათი შედგენის საკითხებზე მსჯელობა, მუშაობის იმ სპეციფიკის წარმოჩენა, რომელიც ამგვარი ტიპის ლექსიკონების შედგენას თან ახლავს, და ლექსიკონებში შესულ ტერმინთა პრაქტიკაში რეალიზაციის საკითხების გარკვევა, — ერთი სიტყვით, იმ ძირითადი საკითხებისათვის თავის მოყრა, რომლებიც ტერმინოლოგიური ლექსიკონგრაფიის პრობლემებს უშუალოდ უკავშირდება.

ვიდრე ტერმინოლოგიური ლექსიკონების დახასიათებაზე გადავიდოდეთ, რამდენიმე სიტყვით ლექსიკონთა ტიპოლოგიის საკითხებზე შევეჩერდებით.

ძირითადად ლექსიკონების შემდეგი ტიპებია გამოყოფილი: განმარტებითი (საერთო ენისა ან დარგობრივი)შ, თარგმნითი (ორ-, სამ- და მეტენოვანი), ენციკლოპედიური, ტერმინოლოგიური, ენციკლოპედი-

კონი“ (1961), გ. გიორგაძისა და გ. კარტოზიას „საბიბლიოთეკო ტერმინების ლექსიკონი“ (1962), თ. კვიციანიას „ხუროთმოძღვრების განმარტებითი ლექსიკონი“ (1963), ი. ლაფანაშვილის „მასალები დერმატოლოგიური ლექსიკონისათვის“ (1963), გ. იარაღოვის „პოლიგრაფიული საქმის ლექსიკონი“ (1956), ნ. ალანიას, ბ. დობოჯგინიძის, მ. დუდუჩავას, ნ. ჭოლოკავას, ა. ნინთიბიძის „ლიტერატურისმცოდნეობის მოკლე ლექსიკონი“ (1966), გ. თოფურიას და გ. ჭყონიას „ოფთალმო-ფარმაკოლოგიური ცნობარი“ (1982), ლ. ლეჟავას „ვირუსოლოგიური ტერმინებისა და სპეციალური გამოთქმების ლექსიკონი“ (1972), გ. ბერიძის „შუქური ხელოვნების ლექსიკონი“ (1971), ა. ჭილაიას და ე. შუშანიას „ლიტერატურათმცოდნეობის ლექსიკონი“ (1971), ი. ბერიშვილის „ბატენტთმცოდნეობის ტერმინოლოგიის მასალები“ (1972), ტ. ვაბუცკირიას „ინგლისურ-ქართული მათემატიკური ლექსიკონი“ (1983), ს. აბაშიძისა და ლ. აბაშიძის „რუსულ-ლათინურ-ქართული სამედიცინო განმარტებითი ლექსიკონი“ (1973), არჩ. ჯანაშვილის „ფეხუბას ნომენკლატურა“ (1975), ი. ლაჩაშვილის „მოკლე ბიოლოგიური ლექსიკონი“ (1979), რ. კავსაძის „სამხედრო ტერმინთა რუსულ-ქართული მოკლე განმარტებითი ლექსიკონი“ (1980), ა. აფაქიძის, გ. ინასარიძის, ა. სიხარულიძის, გ. აფაქიძის „არქეოლოგიური ლექსიკონი“ (მასალები, 1980), ვ. ახალაძის, თ. ებანოძის, გ. კასრაძის, დ. კვესელავას, ე. ცხაკაიას „მართვის ავტომატიზებული სისტემების ტერმინების განმარტებითი ლექსიკონი“ (1986), შ. ფიჩხაძისა და სხვების „საფეიქრო ქიმიისა და ტექნოლოგიის განმარტებითი ლექსიკონი“ (1985), რ. ბერულავას და ი. ქვაჩახიას ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი გამოთვლით ტექნიკასა და მონაცემთა დამუშავებაში (1985) და სხვ.

7 განმარტებით ლექსიკონებს სხვაგვარად ფილოლოგიურ ლექსიკონებსაც უწოდებენ. ფილოლოგიური ეწოდებათ იმის გამო, რომ მათში შემავალი სიტყვები (ძირითადად სპეციალური სიტყვები) „ფილოლოგიური“ წესითაა განმარტებული: მოცემულია მოკლე სიტყვის ყველასათვის გასაგები მნიშვნელობა (და არა ცნებისა თუ რეალის თანამედროვე მეცნიერული დონის შესაბამისი ახსნა, ან მათი აღწერა, როგორც ეს ენციკლოპედიური ხასიათის ლექსიკონებშია), ამ სიტყვათა ხმარების შემთხვევები, გადატანითი მნიშვნელობები, მოქველებული ფორმები და სხვ.

ური დარგობრივი, უცხო სიტყვათა, დიალექტური, ეტიმოლოგიური, ისტორიული, იდეოგრაფიული ანუ იდეოლოგიური (სადაც სიტყვები დალაგებულია აზრობრივი სიხლოვის მიხედვით), ფრაზეოლოგიური ანუ იდიომატური დიფერენციალური (ლექსიკონი, რომელსაც შეაქვს მონათესავე ენათაგან მხოლოდ ის სიტყვები, რომლებიც ასხვავებს მათ ლექსიკურ შემადგენლობას), თეზაურუსი, ახალი სიტყვებისა და გამოთქმებისა, ანდაზებისა (ანუ პარემიოლოგიური), ხატოვან სიტყვა-თქმათა, სიძნელეთა ლექსიკონი, სინონიმებისა, ანტონიმებისა, პარონიმებისა, ლექსიკონ-ცნობარები, სასკოლო სახელმძღვანელოებზე დართული გაუგებარი სიტყვების ლექსიკონი, მწერლის ენისა, ტოპონიმათა, ონომასტიკური, გრამატიკული ლექსიკონი, ძირების ლექსიკონი, მორფემათა ლექსიკონი და სხვ.

ცალკე ჩგუფს ქმნის ე. წ. არასემანტიკური ლექსიკონები, როგორცაა: ორთოგრაფიული (საერთო ენისა, დარგობრივი, კომპოზიტების დაწერილობისა, გეოგრაფიული სახელებისა, პერსონალიებისა და სხვ.), ინგერსიული, სინშირისა, ორთოეპიული, სიმფონია-ლექსიკონი, მახვილების ლექსიკონი და სხვ.

აღბათ კიდევ სხვა ტიპის ლექსიკონების დასახელებაც შეიძლება და, მაგრამ ტიპოლოგია ლექსიკონებისა ცალკე პრობლემაა და ამომწურავად მათზე მსჯელობა ჩვენს ამოცანას არ შეადგენს⁸. ჩვენ ამაზე

⁸ ლექსიკონთა ძირითადი საკლასიფიკაციო სისტემა აღწერილია ლ. შჩერბას ცნობილ ნაშრომში „Опыт общей теории лексикографии“, რომელიც შესულია მისსავე რჩეული შრომების კრებულში „Избранные работы по языковедению и фонетике“, т. I. Ленинград 1958, წგვ. 54—51. კიდევ უღრქ | ადრე | (1950) ლექსიკონთა სხვადასხვა ტიპის განყოფილი ცნობილი ესპანელი მეცნიერს ხ. კასარესის დუნდამენტურ ნაშრომში „Estructura de los diccionarios“ (რუსული თარგმანი შესრულებულია მოსკოვში, 1958), რომელიც ლექსიკონთა შედგენის მრავალრიცხოვან თეორიულ და პრაქტიკულ პრობლემას ეძღვნება.

მიუხედავად დასახელებული შრომების მაღალი მეცნიერული დონისა, ბუნებრივია, მათში არ შეიძლება იყოს ყოფილიყო აღწერილი ლექსიკონის ყველა ის ტიპი, რომელიც დღეს გვხვდება. ამჟამად ამ საკითხზე სპეციალური შრომებია შექმნილი, რომელთაგან უნდა აღინიშნოს: Булаховский Л. А., Лексикография.— Введение в языковедение, ч. 2-я, 1953, გვ. 137—159; Галкина-Федорук Е. М. Сведения по русской лексикографии.— Современный русский язык. М., 1954, გვ. 172—202; Некрасова К. Ф., Классификация и краткий обзор технических переводных словарей, изданных в России и СССР.— Ученые записки. Кишиневский гос. ун-т, 1963, т. 50 (Сборник научных работ по иностранным языкам), გვ. 44—48; Анашева М. Л., Лексикография и классификация словарей русского языка. Нальчик, 1971; Новиков Л. А., Типология учебных словарей.— წგნში: Задние словари русского языка. М., 1973, გვ. 5; Пе-

ვმსჯელობთ იმდენად, რამდენადაც ეს ტერმინოლოგიურ ლექსიკონთა დასახასიათებლად დაგვეჭირდება და ტერმინოლოგიური ლექსიკოგრაფიის სხვა საკითხების განხილვისას გამოგვადგება.

ზემოთ დასახელებული ლექსიკონები ერთმანეთისაგან განსხვავებულია დანიშნულების, სტრუქტურის, შედგენის პრინციპების, შედგენილობის, მოცულობის, განმარტებათა ხასიათის, ნორმატიულობისა ან რაიმე სხვა თვალსაზრისით.

ჩამოთვლილ ლექსიკონთაგან სრულიად ცალკე უნდა გამოიყოს ტერმინოლოგიური ლექსიკონები, რომელთა შორის პრინციპულ სხვაობაზე, ჩვეულებრივ, არც ლაბარაკობენ⁹. ეს გასაგებიცაა, თუ გავითვალისწინებთ იმ მოთხოვნებს, რომლებიც ტერმინოლოგიურ ლექსიკონს წაყენება: ამგვარი ტიპის ლექსიკონში თავმოყრილა უნდა იყოს ის მასალა, რომელიც გარკვეული დარგის სპეციალისტების საერთაერთო საშუალებას წარმოადგენს, ეს მასალა უნდა იყოს უნიფიცირებული, მტკიცედ ნორმირებული და სავალდებულოდ საბმარი ყველასათვის.

განსხვავება, რომელიც ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებს შორის შეიძლება იყოს, ესაა მათი შედგენის ზოგი მხარე — აგებულება, მასალის მიწოდების წესი, მოცულობა. ბუნებრივია, აქ არ იგულისხმება მასალობრივი მხარე, რომელიც ყოველი დარგის ტერმინოლოგიურ ლექსიკონს თავისი აქვს.

ტერმინოლოგიური ორგანოების მიერ გამოცემული ტერმინოლოგიური ლექსიკონები, ჩვეულებრივ, ორენოვანია და ორი (რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული) ნაწილისაგანაა შემდგარი¹⁰. (იშვიათად,

тушков В. П., Сергеев В. Н., О классификации словарей.—Проблематика определения терминов в словарях разных типов, Ленинград, 1976, გვ. 13—19; Цывин А. М., К вопросу о классификации русских словарей.—ВЯ, 1978, № 1 გვ. 57—63; Петросян Л. Б. Главные типы армянских терминологических словарей.—Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик. М., 1983, გვ. 184—191 და სხვ.

⁹ სამეცნიერო ლიტერატურაში შეგვეხვედრია მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც უცხო სიტყვათა ლექსიკონებიც ტერმინოლოგიურ ლექსიკონთა კატეგორიას არის მიკუთვნებული (იხ. Петушков В. П., Сергеев В. Н., დასახ. ნაშრ., გვ. 13). ამ თვალსაზრისს ვერ გავიზიარებთ, რამდენადაც უცხო სიტყვათა ლექსიკონში შემავალი სიტყვების უმრავლესობა თუშცა ტერმინოლოგიურ მასალას შეიძლება წარმოადგენდეს, მაგრამ არ ქმნის ენაში არსებულ სისტემატურ კავშირებს, რომლებიც ესოდენ დამახასიათებელია ტერმინოლოგიისათვის.

¹⁰ სამწუხაროდ, გვაქვს მხოლოდ ერთი ნაწილისაგან შემდგარი ლექსიკონებიც. ეს, ჩვეულებრივ, აღრინდელი გამოცემება (ფიზიკისა, სამედიცინო, ქიმიისა, იურადიული და ზოგი სხვა).

დარგისდა მიხედვით, ეს ლექსიკონები სამენოვანი -- რუსულ-ქართულ-ლათინურიც შეიძლება იყოს).

ვინაიდან ჩვენში გამოცემული ტერმინოლოგიური ლექსიკონები ქართველი მკითხველისთვისაა გათვალისწინებული, რომელსაც სურს ამა თუ იმ რუსული ტერმინის ქართული შესატყვისი იცოდეს, მის პირველ ნაწილს რუსულ-ქართული შეადგენს. ლექსიკონის ამ ნაწილს ძირითად ნაწილს ვუწოდებთ, ხოლო მეორე ნაწილს, რომელიც იმავე მკითხველს საშუალებას აძლევს ლექსიკონში ქართული ტერმინის რუსული შესატყვისი მოიძიოს, და, ჩვეულებრივ, წარმოადგენს პირველის შებრუნებულ სახეს, პირობითად რ ე ვ ე რ ს ი უ ლ ს დავარქმევთ (მაგ., რუსულ-ქართული ტექნიკური ტერმინოლოგიისათვის რევერსიული იქნება მისი შებრუნებული, ქართულ-რუსული ნაწილი)¹¹.

შედგენილობის მიხედვით ტერმინოლოგიური ლექსიკონები შეიძლება იყოს: ა) კრებსითი და ბ) არაკრებსითი. კ რ ე ბ ს ი თ ი ა ისეთი ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, რომელიც აერთიანებს რამდენიმე მომიჯნავე ან ერთმანეთზე დამოკიდებული დარგის ლექსიკას. ასეთია, მაგალითად, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მიერ გამოცემული ტექნიკური ტერმინოლოგიები (1957, 1977) — ფაქტობრივად, იგივე პოლიტექნიკური ლექსიკონები. ამ ლექსიკონის ბოლო გამოცემის მხოლოდ რუსულ-ქართული ნაწილი 65.000 ტერმინსა თუ ტერმინოლოგიურ გამოთქმას მოიცავს. ამდენივეა მისი რევერსიული ნაწილიც. კრებსითია სოფლის მეურნეობის ტერმინოლოგიაც (1959), სადაც გაერთიანებულია ტერმინები სოფლის მეურნეობაში შემავალი თითქმის ყველა ძირითადი დარგიდან (25.000 ერთეული).

არაკრებსითია ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, თუ ის ცალკეულ დარგის მასალას უყრის თავს, თუმცა, თავის მხრივ, ყველა ეს დარგი შეიძლება რამდენიმე ქვედისციპლინად იყოფოდეს (მაგ., რადიოელექტრონიკა, რომელიც ტექნიკაში შემავალი ერთ-ერთი დარგია, თავის

¹¹ ტერმინი რ ე ვ ე რ ს ი უ ლ ი ამ მნიშვნელობით სამეცნიერო ლატერატურაში ნახმარი არ არის. იგი ინვერსიის მონათესავე ენება (თუმცა ნიუანსობრივად განსხვავებული) და შე ბ რ უ ნ ე ბ ა ს, შე ქ ც ე ვ ა ს, გა და ს მ ა ს გ უ ლ ი ს ბ მ ი ბ ს (ამაზე მიუთითებს უცხო სიტყვათა ლექსიკონებში მოცემული ამ სიტყვის განმარტება და ასევე ო ა ბ მ ა ნ ო ვ ა ს ლინგვისტური ტერმინების ლექსიკონში (1969) ინგლისურ-ფრანგულ რევერსიულთან (ინგ. reversive, ფრანგ. réversif) ვათანაბრებული გერმ. inversive). სიტყვა რ ე ვ ე რ ს ი უ ლ ი ს ახალი სემანტიკით დატვირთვა, რაზედაც ზემოთ იყო ლაპარაკი, გარკვეულ სირთულეს მოხსნიდა ტერმინოლოგიურ სიტყვათხმარებაში, კერძოდ, ამით მოხერხდებოდა იმგვარი ენების სახელდება, როგორცაა ტერმინოლოგიური ლექსიკონის ძირითადი ნაწილის შებრუნებულ ნაწილი.

მხრივ, აერთიანებს რადიოკავშირის სამაუწყებლო და სატელევიზიო ტექნიკის, ნახევრადგამტარული ელექტრონიკის, ავტომატიკის, რადიო-ტელემექანიკის — კვანტური რადიოელექტრონიკის, ნახევრადგამტარული ინტეგრალური სქემების, რადიოლოკაციის, ფოტო- და თერმო-ელექტრონიკის, კოსმოსური რადიოელექტრონიკის, ზემალაღი სიხშირის ტექნიკის, გამოთვლითი ტექნიკის, მიკროელექტრონიკის, რადიო-ელექტრონიკისა და სხვ. ქვედარგების მასალას). თითოეული ამ დარგის ლექსიკონი ვიწროდარგობრივი იქნება.

განსხვავებულია ტერმინოლოგიური ლექსიკონები მასალის მიწოდების თვალსაზრისითაც. ასეთ ლექსიკონებში სიტყვები ძირითადად ტერმინოლოგიებისათვის შემუშავებული საერთო წესის მიხედვითაა განლაგებული: ძირითად სალექსიკონო ერთეულად გამოტანილია არსებითი სახელი, ყველა დანარჩენი გამოთქმა ამ არსებითთან იყრის თავს. სწორედ ამიტომაა, რომ სალექსიკონოდ გამოტანილი ორ- და მეტი სიტყვიანი ტერმინოლოგიური გამოთქმების წყობა ლექსიკონში ინვერსიულია (**ион атомный, конвейер ленточный**, ანდა: **ტალდა** გამო-სხივებადი, **მასა** აკუსტიკური და სხვ.). გამოწვევის კმნის ისეთი გამოთქმები, რომლებიც გაქვავებული სახით გვხვდება: **батавские слезки** ბატავის ცრმელები, **бенгальский огонь** ბენგალიური ცეცხლი და სხვ.

თავის მხრივ, ინვერსიული მასალა ან ბუდობრივი სისტემითაა დალაგებული, ან მარტივი ანბანური წესითაა გაწყობილი. ბუდობრივი წესი მეტი ეკონომიურობისთვისაა შემოღებული და, ჩვეულებრივ, დიდი მოცულობის ლექსიკონებისთვისაა გამოყენებული.

ტერმინოლოგიაზე მუშაობა ორ ძირითად ეტაპად იყოფა: ერთია — სამეცნიერო დისციპლინებში ხმარებული ცნებების გამოვლენა და ცნებათა მთელს სისტემაში თითოეულისათვის სათანადო აღკვლის მიჩენა, ამ ცნებათა ზუსტი დეფინიცია და მათი გამომხატველი ტერმინების ფიქსირება, ერთი რომელიმე დარგის ფარგლებში ტერმინოლოგიური ლექსიკის მოცულობისა და მიჯნების დადგენა; მეორეა — წმინდა ლინგვისტური ასპექტები, რომლებიც გულისხმობს ცნებებისათვის ზუსტი შესატყვისების მოძებნას, ენის პოტენციური შესაძლებლობების გამოვლენას, ქართული ენისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ საშუალებათა გამოყენებას, ცალკეული ენობრივი ფაქტების შეფასებასა და სხვ.

პირველი რიგის საკითხებს აგვარებენ სპეციალისტები, რომელთა ინიციატივითაც დგება ტერმინოლოგია მრავალი სხვადასხვა დარგისათვის. ისინი, ასაბუთებენ რა ამა თუ იმ დარგის ტერმინოლოგიის პრაქტიკულ საჭიროებას, უყრიან თავს მათთვის საჭირო მასალას, აღ-

გენენ სიტყვანს რუსულ ენაზე, რუსულ ტერმინებს მიუწერენ ქართულ შესატყვისებს იმ სახით, როგორითაც ფიქსირებული არიან ისინი სამეცნიერო ან სასწავლო ლიტერატურაში და გამოიყენებიან პრაქტიკაში. ამ მასალას პირველადი კლასიფიკაციისა და ქვეკომისიებში განხილვის შემდეგ სათანადო ორგანიზაცია წარმოადგენს ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებაში. ამ განყოფილებაში მასალა წინასწარი შემზადების შემდეგ (რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს მასალის გამართვას განყოფილებაში შემუშავებული წესების მიხედვით, მის გაცხრილვას ზოგადი თუ მოპიჯნავე დარგის ტერმინებისაგან, მის შეჯერებას ყველა შესაბამისი გამოცემული თუ ხელნაწერი ლექსიკონის ფონდებთან და სხვ.) განიხილება სპეციალური სარედაქციო კომისიის სხდომებზე, რომლის ძუშაობაში მონაწილეობას იღებენ შესაბამისი დარგის სპეციალისტები (იმ დარგისა, რომლის ტერმინოლოგიაც მუშავდება) და ენათმეცნიერები. ზოგჯერ საჭირო ხდება მომიჯნავე დარგის სპეციალისტების მოწვევაც. სპეციალისტთაგან მოწვეული არიან შესაბამისი დარგის (თანაც, რამდენიმე სხვადასხვა დაწესებულების) წარმომადგენლები, მათ შორის საპირისპირო თვალსაზრისებისა და მიმართულებების მქონე სპეციალისტებიც.

ენათმეცნიერთაგან, გარდა სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილების თანამშრომლებისა, სხდომებში მუდმივ მონაწილეობენ ამავე ინსტიტუტის ლექსიკოლოგიის, თარგმნითი ლექსიკონებისა და ქართული მეტყველების კულტურის განყოფილებათა ხელმძღვანელები¹². სხდომებზე დეტალურად განიხილება ყველა ტერმინი, ფართო მსჯელობის საგანი ხდება მონაწილეთა არგუმენტაციები და სწორედ ამგვარი ენობრივი კოლიზიების შედეგად მტკიცდება ზუსტი და ადეკვატური შესატყვისები.

სადავო საკითხები, რომელთა შესახებ შეთანხმება სარედაქციო კომისიის სხდომებზე არ ხერხდება, გაიტანება ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომებზე და სპეციალური მსჯელობის საგანი ხდება.

ამგვარად, ყოველი ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, რომელიც მოწონებულია და დამტკიცებული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილების მიერ, არის კოლექტიური ნაშრომი, სპეციალისტების ერ-

¹² დასახელებულ განყოფილებებთან ურთიერთობა მათი ხელმძღვანელების მხოლოდ სხდომებში მონაწილეობით როდი გამოიხატება. სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებას თავისი სამუშაო კოორდინირებული აქვს ამ განყოფილებებთან; საჭირო შემთხვევებში უთანხმებს მათ რთულად გადასაწყვეტ, სადავო საკითხებს, ეთათბირება მათ, იყენებს ამ განყოფილებათა მასალებს. ამგვარი ურთიერთობის გარეშე ტერმინოლოგიურ ძუშაობაში ბევრი და ზოგჯერ სრულიად დაუპყველბ სირთულე შეიძლება განიხილეს.

თობლივი და ხანგრძლივი მუშაობის შედეგი. მხოლოდ ასეთი წესით დამუშავებულ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონს ენიჭება უფლება იყოს მიჩნეული ყველასათვის სავალდებულო სახმარებლად. არც ერთი ორენოვანი ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, რომელიც კი მომზადებულა და გამოცემულა განყოფილების გარეშე, არ შეიძლება იყოს ნორმატიული. უფრო მეტიც, მთავრობის სათანადო დადგენილებით ტერმინოლოგიური ლექსიკონების გამოცემა სხვა წესით აკრძალულია.

ამგვარად, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილება არის ის ცენტრი, სადაც კოორდინირებულია ორენოვანი ტერმინოლოგიური ლექსიკონების უნიფიკაციის, მათი განხილვა-საქტივირების საქმე.

ამავე განყოფილებაში, ბუნებრივია, მუშავდება ტერმინოლოგიის თეორიული საკითხებიც, რომლებიც ხელს უწყობენ ცალკეული ენობრივი პრობლემების გადაწყვეტასა და ქართულ ენაზე ტერმინთა შექმნის საერთო პრინციპების შემუშავებას.

აქ არაფერს ვიტყვით იმ ზოგადი მეთოდოლოგიური პრინციპების შესახებ, რომლებიც საფუძვლად უდევს ჩვენში სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შექმნისა და შესაბამისად ლექსიკონთა შედგენის საქმეს (ამაში იგულისხმება ტერმინოლოგიის ლექსიკური ბაზისა და წყაროების, ტერმინოლოგიის სტრუქტურის — მისი სიტყვაწარმოებითი მოდულები-სა და შესაძლებლობათა გამოვლენის საკითხები და მრავალი სხვა)¹³. აქ შევეხებით კონკრეტულად იმ საკითხებს, რომლებმაც განსაზღვრეს ტერმინოლოგიის განვითარების გზები და ვიმსჯელებთ იმ მეთოდებსა და ხერხებზე, რომლებსაც ეყრდნობა პრაქტიკული ტერმინოლოგიური საქმიანობა ჩვენში.

ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკოლოგია-ლექსიკოგრაფიის აღმავლობა ძირითადად ორმა გარემოებამ განაპირობა: ერთი მხრით, თვითონ მეცნიერებათა სხვადასხვა დარგის განვითარებამ და, მეორე მხრით, ფილოლოგიური მეცნიერების განვითარების დონემ. ენის ზოგადი და დარგობრივი ლექსიკონების დამუშავების მაღალი კულტურა ჩვენში (ძველი და ახალი ქართული ენის ლექსიკონები, მრავალრიცხოვანი დიალექტური ლექსიკონები და დიალექტების მიხედვით გამოვლენილი ლექსიკა, რუსულ-ქართული და ქართულ-რუსული თარგმნითი ლექსიკონები და მრავალი სხვა) და ლექსიკის თეორიული თუ პრაქტიკული ხასიათის საკითხების კვლევა მყარ ნიადაგს ქმნიდა ტერმინოლოგიური ლექსიკის გასამდიდრებლად.

¹³ ამ საკითხებს სპეციალურად ეძღვნება რ. ღამბაშიძის დასახ. ნაშრომა.

ამ თვალსაზრისით საგანგებოდ უნდა გამოიყოს ენათმეცნიერების ინსტიტუტში არნ. ჩიქობავას ხელმძღვანელობითა და თაოსნობით შედგენილი, 113 ათასი სიტყვის მომცველი „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“ 8 ტომად, რომელიც ამოუწურავ წყაროს წარმოადგენს სხვადასხვა დარგის ტერმინთა შემუშავების საქმეში; ამავე ინსტიტუტის მიერ გამოცემული რუსულ-ქართული ლექსიკონი 3 ტომად (1956—1959) ქ. ლომთათიძის საერთო რედაქციით, მის საფუძველზე დამუშავებული რუსულ-ქართული ლექსიკონის ერთტომეული (1983, რედაქტ. მოადგილე ა. კობახიძე), ე. თოფურიასა და ივ. გიგინეიშვილის მიერ შედგენილი ვრცელი ორთოგრაფიული ლექსიკონი (1968), მ. ჭაბაშვილის მიერ შედგენილი უცხო სიტყვათა ლექსიკონი (1973), ივ. გიგინეიშვილის რედაქტორობით გამოცემული თანამედროვე სალიტერატურო ენის ნორმები, წ. I, თბ., 1970; მისივე რედაქტორობით გამოცემული „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხების“ კრებული (I—V 1972—1983; VI ტომიდან რედ. შ. აფრიდონიძე), ქართული ლექსიკის შედგენილობისა და ისტორიის საკითხებისადმი მიძღვნილი შემაჯამებელი ნაშრომი ბ. ფოჩხუასი „ქართული ენის ლექსიკოლოგია“ (1974) და სხვ.

მნიშვნელოვანი როლი ტერმინოლოგიური ლექსიკონების შედგენის საქმეში შეასრულა ივ. ჯავახიშვილის მიერ 1933—1934 წლებში საქართველოს ყველა კუთხეში შეგროვილმა შინამრეწველობის მასალებმა, ლ. ლეონიძის „მესაქონლეობის ლექსიკონმა“ (1925), ალ. მაყაშვილის „ბოტანიკურმა ლექსიკონმა“ (1961) და სხვ.

ლექსიკონების გარდა, მნიშვნელობა ჰქონდა იმ თეორიულ კვლევას, რომელიც წლების მანძილზე ჩვენში ლექსიკისა და ტერმინთა ისტორიის, ეტიმოლოგიისა და ენობრივი ანალიზის საკითხების მიმართულებით ტარდებოდა¹⁴.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ენათმეცნიერების ინსტიტუტში დარგობრივი ლექსიკის ხაზით შესრულებული მნიშვნელოვანი მონოგრაფიები: ბ. ს. აბაშვილისა — „ნათესაობის ძირითადი ლექსიკა ქართულ ენაში“ (1950, საკანდ. დისერტ.), ლ. გელენიძისა — „ადამიანის ანატომია-ფიზიოლოგიასთან დაკავშირებული ლექსიკა ძველ ქართულში“ (1974, 300 გვ.), ი. ქერქაძისა — „ცხოველების აღმნიშვნელი ლექსიკა ძველ ქართულში“ (1974, 282 გვ.),

¹⁴ წერილს თან ვურთავთ თეორიული ხასიათის ძირითადი ნაშრომების სიას, რომლებიც სპეციალური ლექსიკისა და ტერმინების საკითხებს შეეხება.

ლ. ასათიანი სია — „ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა ქართულში“ (1978, 200 გვ.).

ნაშრომში გამოვლენილი და შესწავლილია მდიდარი დარგობრივი ლექსიკა, რომელიც მოპოვებულია უშუალოდ პირველწყაროებიდან, აქვე გათვალისწინებულია ქართველური ენების მონაცემებიც.

შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ, თუ არა ასეთი საიმედო წყაროები და საყრდენები, ტერმინოლოგიური ლექსიკოგრაფია ვერ შეიძლებდა ასე წარმატებით ვზის გაკაფვასა და იმ მოთხოვნათა დაკმაყოფილებას, რომლებსაც მას მეცნიერების სხვადასხვა დარგის განვითარების დღევანდელი დონე უყენებს.

ტერმინთა უნიფიკაციის საქმეს დიდ სამსახურს უწევს სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებაში შედგენილი ტერმინების ინდექსი, რომელშიც თავმოყრილია ტექნიკის დარგებში ნახევარი საუკუნის მანძილზე გამოცემული ტერმინოლოგიური ლექსიკონებიდან ამოწერილი, ანბანზე გაწყობილი და წლების მიხედვით რეტროსპექტულად დალაგებული მასალა¹⁵.

ეს ინდექსი, გარდა იმისა, რომ საუკეთესო საშუალებაა ტერმინოლოგიურ სიტყვათხმარებაში არსებული სიჭრელის თავადან ასაცილებლად, შესაძლებლობას იძლევა თვალი ვადევნოთ ტერმინის ევოლუციის გზებს, მისი გარდაქმნის გრამატიკულ-სემანტიკურ პროცესებს, მეთოდებსა და ხერხებს, რომლებიც გამოიყენებოდა ტერმინის ბედის გადასაწყვეტად, საბოლოოდ მის დასახვეწად და დასაზუსტებლად.

არანაკლები მნიშვნელობა აქვს ამავე განყოფილებაში შედგენილ ინვერსიულ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონსაც, რომელიც მდიდარ მასალას იძლევა ტერმინთა მორფოლოგიური სეგმენტაციისათვის, სიტყვის მაწარმოებელი ინვენტარის გამოსაყოფად, ერთნაირი კატეგორიის ცნებებისათვის ერთნაირი სადერივაციო მოდელების შესამუშაებლად და სხვ.

ლექსიკონთა შედგენის საქმეს უთუოდ დიდად შეუწყობს ხელს ლექსიკოგრაფიის დარგში მანქანური მეთოდების დანერგვა, ლინგვისტატისტიკური ფონდის შექმნა.

როგორც აღინიშნა, ლექსიკოლოგ-ტერმინოლოგები ადგენენ ორენოვან ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებს, რომელთა დანიშნულებაა ერთი ენის ტერმინოლოგიური სისტემის მასალის შეფარდება მეორე ენის ტერმინოლოგიური სისტემის მასალასთან ამა თუ იმ დარგის ფარგლებში.

¹⁵ განყოფილებას განზრახული აქვს ამგვარი ინდექსის შედგენა სხვა დარგებისთვისაც.

ერთი შეხედვით, ამგვარი სამუშაოს ჩატარება თითქოს ტერმინოლოგიის საერთო თეორიული საფუძვლების კვლევაში კი არ უნდა მდგომარეობდეს, არამედ პრაქტიკულად იმის გადაწყვეტაში, თუ როგორ ითარგმნოს სხვა ენის (უპირატესად რუსულის) ესა თუ ის სიტყვა, ან რა ლექსიკურ-გრამატიკული ინვენტარი იქნეს გამოყენებული ამ სიტყვათა ქართულად გადმოსაცემად.

მაგრამ ფაქტობრივად იმის გამო, რომ ყოველი ენის ლექსიკურ სისტემას თავისი მკვეთრად გამოხატული სპეციფიკა აქვს და ეს სისტემები არც სტრუქტურით და არც სემანტიკით არ არიან ადეკვატური, საჭირო ხდება ქართული ენის მასალაზე ყველა იმ ობერაციის ჩატარება, რომლებიც სწორედ მხოლოდ ზოგადთეორიულ საკითხებში წვდომის გზით მიიღწევა და რომლებიც უკეთ გამოავლენს ამ ორი სხვადასხვა სტრუქტურის მქონე ენის სპეციფიკას, იქნება ეს ონომასიოლოგიის სხვადასხვა ასპექტები, ტერმინთა სემანტიზაციის პროცესები (სიტყვათა მნიშვნელობის ცვლის, მათი მეტაფორიზაციის თუ მნიშვნელობის ევოლუციასთან დაკავშირებული სხვა დინამიკური პროცესები, სინონიმთა გამოხშირვის ან მათ შორის მნიშვნელობათა დანაწილების, პოლისემიისა და ომონიმის თავიდან აცილების საკითხები, როგორც იმგვარი ფაქტებისა, რომლებიც ხელს უშლიან ცნებათა მკვეთრი გამიჯვნის საკითხს და სხვ.), თუ სიტყვათა სტრუქტურასთან, მათ წარმოებასთან დაკავშირებული პრობლემები.

სწორედ ამიტომ, რომ ლექსიკონების შედგენის საქმეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ლექსიკოლოგია-ლექსიკოგრაფიის თეორიული საფუძვლების დამუშავებასა და კვლევას. სწორედ ამგვარი კვლევის შედეგები, ამ გზით შემუშავებული ხერხები და მეთოდები უნდა იყოს რეალიზებული ტერმინოლოგთა პრაქტიკულ საქმიანობაში. ამ ხერხებისა და მეთოდების ჩვენება, მთელი იმ მექანიზმის სისრულით აღწერა, რომელიც ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის დამუშავებისა და ლექსიკონების შედგენის საქმეს უკავშირდება (თუნდაც რომელიმე გარკვეულ სინქრონიულ ქრილში), ბუნებრივია, ერთი სტატიის ფარგლებში ვერ მოხერხდება. ამისათვის სულ მცირე იმდენივე სტატია და გამოკვლევაა საჭირო, რამდენიც თვით საკითხია.

ჩვენ შევეცდებით ტერმინოლოგიური ლექსიკონების დამუშავების პრაქტიკიდან რამდენიმე კონკრეტულ მაგალითზე თვალი გავადევნოთ ტერმინოლოგთა მუშაობის სპეციფიკას და წარმოვაჩინოთ ამასთან დაკავშირებით საკითხების ის წყება, რომელიც ითხოვს ტერმინოლოგთა აქტიურ ჩარევასა და მონაწილეობას.

ასეთ საკითხად შეიძლება პირობითად სინონიმია ავირჩიოთ, რამდენადაც აქ, სისტემურ ურთიერთობათა სწორედ ამ ფორმაში, უკეთ

ვლინდება ის თავისებურება, რომელიც ყოველ ცალკეულ ენას აქვს და რომლითაც იგი უპირისპირდება მეორე ენას.

როგორია ის კრიტერიუმები, რომლებითაც ხელმძღვანელობდა განყოფილება სინონიმის საკითხის გადაწყვეტისას, ან რა ხასიათის იყო ის სამუშაო, რომელიც ამ საკითხის მოსაგვარებლად შესრულდა?

თავისთავად იგულისხმება, რომ პირველ რიგში შესწავლილ იქნა ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკისათვის დამახასიათებელი სინონიმის შემთხვევები და მათი შემაპირობებელი ფაქტორები¹⁶.

სხვადასხვა დარგის მასალის შესწავლამ გაარკვია, რომ სინონიმების მეტი წილი სამეცნიერო ტერმინოლოგიაშიც უცხო სიტყვების შემოჭრასთან იყო დაკავშირებული¹⁷.

უდავოა, რომ, როგორც არ უნდა იყოს ის ფაქტორები, რომლებიც იწვევენ სინონიმის, ტერმინოლოგიაში იგი არასაჭირო ენობრივ ფაქტადაა მიჩნეული. ტერმინოლოგთა ამოცანაც მათ სრულ ლიკვიდაციაში თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, სინონიმთა რიცხვის გარკვეულად შეზღუდვაში მდგომარეობდა.

ცნობილია, რომ საერთაშორისო ტერმინისა და ქართული ტერმინის თანაარსებობა ერთი იმ შემთხვევათაგანია, როდესაც ყველაზე ნაკლებ ხერხდება სინონიმის თავიდან აცილება. ამ შემთხვევაში არჩევანის გაკეთება იყო საჭირო: იმისდა მიხედვით, თუ როგორი გავრცელებისა იყო სინონიმური წყვილის თითოეული წევრი, ხან ერთს მიეცა უპირატესობა, ხან — მეორე. ამის შედეგი იყო, რომ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში ასეთი შეფარდება დარჩა: ხუროთმოძღვრება, არქიტექტურა; განმხოლოება, იზოლაცია; მინაქარი, ემალი; აირი, გაზი; შვეული, ვერტიკალური; მუდმივა, კონსტანტა; ჩუქურთმა, ორნამენტი; ლავგარდანი, კარნიზი; წკირი, შტიფტი; იარაღი, ინსტრუმენტი; ნაწარმი, ფაბრიკატი; ბაქანი, პლატფორმა; თარგი, შაბლონი; კაპანო, ბოტი; განყენება, აბსტრაქცია; ბარიერი, თარგი; წნეხი, პრესი; საწური, ფილტრი და სხვ.

მაგრამ ამავე ლექსიკონებში სხვა შემთხვევებში დომინანტად საერთაშორისო ტერმინები შეირჩა: აბაჟური, შუქფარი; ანემომეტრი, ქარ-

16 იხ. რ. ლამბაშიძე, დასახ. ნაშრ., გვ. 38—39.

17 ამ საკითხთან დაკავშირებით ინტერესს იწვევს შ. აფრიდონიძის ნაშრომი „საკუთარი ლექსიკისა და ინტერნაციონალიზმების სინონიმური მიმართებისათვის“ — საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XLIII სამეცნიერო სესიის მოხსენებათა თეზისები, თბ., 1985. სტატია სრულად დაბეჭდილია ამავე კრებულში.

საზომი; ანემოგრაფი, ქარჩამწერი; ალტიმეტრი, სიმაღლესაზომი; პემ-
 ზა, მინქაფა; რემონტი, შეკეთება და სხვ.¹⁸.

პირველი წყების მაგალითებში ქართული ეკვივალენტების გვერდით
 უცხო წარმომავლობის ტერმინების დატოვება იმით იყო ნაკარნახევი,
 რომ ეს უცხო სიტყვები საერთაშორისო ტერმინებადაა ქცეული და
 ქართულში, ისევე როგორც მრავალ სხვა ენაში, ლექსიკური სისტემის
 განუყოფელ ნაწილადაა მიჩნეული¹⁹.

მეორე წყების მაგალითებში კი ტოლფასოვანი მნიშვნელობის მქო-
 ნე ქართული ტერმინების მეორე კომპონენტებად არჩევა იმით იყო შე-
 პირობებული, რომ ისინი ტერმინოლოგიურ სიტყვათხმარებაში გარ-
 კვეულად გზას უთმობენ საერთაშორისო ტერმინებს, როგორც უფრო
 ფართო ხმარებისა და გამოყენების სიტყვებს. ის ხელოვნური ქართულ-
 ლი შესატყვისები²⁰, რომლებიც მარჯვედ ვერ გამოხატავდნენ ცნების
 შინაარსს და რომლებსაც პრაქტიკულად ნაკლები გამოყენება ჰქონდათ,
 უკუგდებულ იქნა ტერმინოლოგიის განვითარების ადრეულ ეტაპზევე.
 თვალსაჩინოებისათვის ერთმანეთს რომ შეეუდართ ამ თვალსაზრი-
 სით, ერთი მხრით, 1935 წელს გამოცემული „ტექნიკური ტერმინოლო-
 გია“ და, მეორე მხრით, 1977 წელს ამავე სახელწოდებით გამოცემული
 ლექსიკონი, ასეთი სურათი გვექნება:

1935 წ.

1977 წ.

ფოტოლიზი, შექით შლა
 ვიბრატორი, მითათოლარი
 ვიბრაცია, თრთოლა
 ანალოგია, თანაგვარობა
 კარბურატორი, საორთქლავი
 კოლექტორი, მკრეზი
 კონტაქტი, თანხება
 კონდენსაცია, ნამად ქცევა

ფოტოლიზი
 ვიბრატორი
 ვიბრაცია
 ანალოგია
 კარბიურატორი
 კოლექტორი
 კონტაქტი
 კონდენსაცია

¹⁸ სტატიაში გამოყენებული საილუსტრაციო მასალა ჩვენში გამოქვეყნებული
 ტერმინოლოგიური ლექსიკონებიდანაა ამოკრებული (იმის გამო, რომ მაგალითებთან
 ყველა ცალკეულ შემთხვევაში სათანადო ლექსიკონზე მითითება პრაქტიკულად არაა
 მოსახერხებელი, ვარჩიეთ ზოგადი წყარო დაგვესახელებინა).

¹⁹ უცხო სიტყვათა შემოჭრის ისტორია, ინტერნაციონალიზაციის პროცესები,
 რომლებიც ქართული კულტურის ისტორიის საკითხებს უკავშირდება და სათავეს
 შორეული დროიდან იღებს, საგანგებო შესწავლას საჭიროებს.

²⁰ ხელოვნურ ტერმინებზე როდესაც ვლაპარაკობ, მხედველობაში გვაქვს არა
 მხოლოდ 1920-იანი წლების ლექსიკონები, როდესაც პურისტული ტენდენციების გა-
 მო ხმარებიდან განდევნილი იყო ყველა ინტერნაციონალური სიტყვა, და მათ ნაც-
 ვლად ასობით გამოგონილი სიტყვა იყო მიღებული, არამედ მოგვიანო პერიოდის
 (30-40-იანი წლების) ტერმინოლოგიური ლექსიკონები.

დოზა, კერძი-
ავტოდრომი, ავტოსარბიელი
აპრეტურა, გამოყვანა
კომპონენტი, შემდგენი
სკალპელი, პირთხელი
ბარი, შვერზიდი

დოზა
ავტოდრომი
აპრეტურა
კომპონენტი
სკალპელი
ბარი და სხვ.

ამგვარად, ერთი შეხედვით მარტივი საკითხი მოითხოვდა ვრცელი ემპირიული მასალის შესწავლას და თითოეული ტერმინის ხმარების იმ სახედრების კარგად ცოდნას, რომელთა ფარგლებშიც უხდებოდა ამ ტერმინებს ფუნქციონირება.

ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში თუ საკითხი სინონიმებს შორის უპირატესობის მიცემას შეეხებოდა, სხვა შემთხვევებში სინონიმური ცალის სრული ლიკვიდაციის საკითხი იდგა.

როგორც ცნობილია, სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში სინონიმის არსებობის ერთ-ერთი მიზეზი სახელდების სხვადასხვა კრიტერიუმში შეიძლება იყოს. იმის გამო, რომ ყოველ სიტყვას აქვს დენოტაციური და სიგნიფიკატიური მნიშვნელობა, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ყოველი სიტყვის შინაარსი გულისხმობს ორ მხარეს — საგანს და ამ საგნის მნიშვნელობას, საგანი შეიძლება შეფასებული იყოს სხვადასხვაგვარად: ფორმის, დანიშნულების, მასალის, დამზადების ტექნოლოგიის, ფერის ან კიდევ სხვა რაიმე ნიშნის მიხედვით (ასე, მაგალითად, ფორმის მიხედვითაა შერქმეული: მრავალჯაგრიანი, ოვალოიდი; დანიშნულების მიხედვითაა: სარჩილაფი, სატკეპნი, მაცივარი, ამკრები, საიდაყვე, საყურისი, სამაჭური და სხვა.; მასალის მიხედვითაა: ხის ჩაქუჩი, ხეფენილი, ქვასაწური, აგურის იატაკი, პლასტმასის ლაზერი და სხვ.; დამზადების ტექნოლოგიისა თუ სხვადასხვა პროცესის შედეგადაა მიღებული: შენადნობი, ნათრიმლი, ნატვიფრი, ნაფხვენი, ნაქერქი და სხვ.; ფერის მიხედვით: რძისფერი კვარცი, ლურჯა, თეთრა და სხვ.).

სახელდების პრინციპის ეს მრავალსაპექტურობა ერთსა და იმავე დენოტატისათვის (საგნისა თუ მოვლენისათვის) სხვადასხვა სახელის შერქმევის საფუძველს ქმნის.

ტერმინოლოგიური პრაქტიკიდან ამის ნიმუშად სიტყვა ლავსანი შეიძლება დავასახელოთ, რომელიც არასტანდარტიზებულ ენაში სხვადასხვა სახით იხმარება²¹. ლავსანი ხელოვნური ბოჭკოა, რომელსაც იყ-

²¹ Веселов П. В., Оправданный случай синонимии — „Русская речь“, М., 1969, № 5, გვ. 77—81.

ნებენ ქსოვილების, სატრიკოტაჟო ნაწარმის და მისთანათა დასამზადებლად. ცნობილია, რომ ეს სიტყვა აბრევიატურას წარმოადგენს და იმ ლაბორატორიის სახელწოდების ინიციალებისაგანაა შემდგარი, სადაც პირველად დამზადდა ეს ქსოვილი (=Лаборатория высокомолекулярных соединений Академии наук)²². ამგვარი დასახელებით ეს ქსოვილი იხმარება როგორც სავაჭრო ნიშანი. ქიმიური შედგენილობის მიხედვით ქიმიკოსებმა მას, თანახმად უნენვის ნომენკლატურისა, პოლიეთილენტერეფთალატი შეარქვეს, რადგანაც პოლიეთალენტერეფთალატი ეკუთვნის ისეთი პლასტიკების კატეგორიას, რომლებიც მიღებულია პოლიმერებისაგან, სპეციალისტების გარკვეულმა წრემ მას ტერეპლასტი უწოდა.

ამგვარად, გაჩნდა ერთი საგნისათვის სამი სხვადასხვა სახელი: ლავსანი, პოლიეთილენტერეფთალატი და ტერეპლასტი. ამას თუ დავუმატებთ იმასაც, რომ სხვადასხვა ქვეყანაში ლავსანს განსხვავებული სახელი აქვს (ტერილენი — დიდ ბრიტანეთში, დაკრონი — აშშ-ში, ელანი — პოლონეთში, ტესილი — ჩეხოსლოვაკიაში)²³, ლავსანის სახელწოდებათა რიცხვი კიდევ უფრო გაიზრდება.

სხვა ენებში არსებულმა სიჭრელემ ქართულშიც იჩინა თავი და გარკვეული პერიოდის განმავლობაში ამ ცნების აღსანიშნავად სპეციალისტებს შორის ხან ერთი დასახელება გვხვდებოდა, ხან — მეორე.

ანალოგიური მაგალითი ერთი ცნებისათვის სხვადასხვაგვარი ტერმინის ხმარებისა ყველა დარგის სინამდვილიდან შეიძლება იქნეს დასახელებული. ასე, მაგალითად, „სილიკატების ქიმიისა და ტექნოლოგიის ტერმინოლოგიაში“ კრისტალური მინის რამდენიმე (ლოკალურად განსხვავებული) სახელი იყო ფიქსირებული: სიტალი (სსრკ-ში), რუმინული ფაიფური (რუმინეთში), პიროკერამი (აშშ-ში), ვიტროკერამი (გდრ-ში), კრისტონი (ჩეხოსლოვაკიაში), დევიტროკერამი (იაპონიაში), კვაზიგლასი (პოლონეთში), მინელბიტი (უნგრეთში).

რასაკვირველია, თითოეული ამ საგნისათვის რამდენიმე სხვადასხვა სიტყვის ხმარება, ისევე როგორც ეს ლავსანთან დაკავშირებით იყო აღნიშნული, ბუნებრივ ფაქტად არ შეიძლებოდა ყოფილიყო მიჩნეული. ტერმინოლოგების ჩარევა გახდა საჭირო, რომ ერთი გადაწყვეტილება ყოფილიყო მიღებული.

ამჟამად სახელმწიფო სტანდარტების მიხედვით ამ ორი ცნებისათვის რუსულში საყოველთაოდ მიღებული ლავსანი და სიტალი ქართულშიც იქნა დატოვებული.

²² მ. ჭაბაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, 1973, გვ. 233-234.

²³ იხ. Политехнический словарь. М., 1976, სტატია: Полиэфирные волокна, გვ. 378.

სინონიმების ლიკვიდაციის საკითხი კიდევ უფრო მწვავედ ისმოდა ქართული მასალის მიმართ. საჭირო ხდებოდა აქტიური ხმარების იდენტური ან თითქმის იდენტური მნიშვნელობების მქონე ორი სიტყვიდან ერთ-ერთი ყოფილიყო ამოღებული და მეორეს მინიჭებოდა უპირატესობა. ეს საკმაოდ რთული ამოცანა იყო, რადგანაც სათანადო საფუძველი ერთ-ერთი ამგვარი სინონიმის გაუქმებისათვის ყოველთვის ადვილი დასაძებნი როდი იყო. ასეთ შემთხვევაში, რასაკვირველია, ანგარიში ეწეოდა, უპირველეს ყოვლისა, ტერმინის გავრცელებულობას, სამეცნიერო ლიტერატურასა და პრაქტიკაში მისი ხმარების ტრადიციას და სხვა მომენტებს — სიტყვის აგებულებას, მორფოლოგიურ გაფორმებას და სხვ., მაგრამ შეფასების ეს კრიტერიუმები ხშირ შემთხვევაში უკმარი ჩანდა. სწორედ ამ სირთულით იყო გამოწვეული ის, რომ ზოგჯერ ერთგვარი ხელოვნური გადაწყვეტილების მიღებაც კი ხდებოდა აუცილებელი: მნიშვნელობები ნაწილდებოდა მონათესავე ცნებებისათვის სინონიმთა შორის (შდრ. თვალი колесо და ბორბალი ШКИВ).

ხდებოდა ისეც, რომ უსაფუძვლოდ განიდევნებოდა სინონიმური მწკრივის ერთი წევრი. ასეა ამოღებული საზღვაო ტერმინოლოგიიდან ხომალდი (გემის სინონიმად), სატყეოდან — ნუური (როვის სინონიმად), კაკვი (კაუჭის სინონიმად), შიდა (შიგა-ს სინონიმად) და ა. შ.

გფიქრობთ, ამ სინონიმთა აღკვეთა ერთი ტერმინოლოგიური სისტემის ფარგლებში მხოლოდ დროთა განმავლობაში შეიძლება იქნეს მიღწეული, თორემ ერთბაშად ამისი დაძლევა პრაქტიკულად რთული ამოცანაა და თითქმის შეუძლებელიც.

გარკვეული დრო დასჭირდა разведка-ს ქართული შესატყვისების უნიფიცირებას. გეოლოგთა ერთი ნაწილი დაზვერვას ხმარობდა, მეორე — ძიებას, მესამე კი — ძებნას. დღეს ოდესღაც სინონიმებად ნახმარი ეს ტერმინები კარგადაა დანაწილებული. სემანტიკური დიფერენციაციის შედეგად სამი სხვადასხვა (თუმცა მონათესავე) ცნებისთვის სამი ტერმინი მივიღეთ: разведка — დაზვერვა, искание — ძიება, поиски — ძებნა.

დიდხანს მეტოქეობდნენ, როგორც სინონიმური წყვილები, ტერმინები ეკონომიური და ეკონომიკური. ქართველი სპეციალისტებისათვის კარგადაა ცნობილი საკითხების მთელი წყება და ის ეტაპები, რომლებიც ამ ტერმინების უნიფიცირებისათვის იქნა განვლილი. ეს უზრალთ ორთოგრაფიული ვარიანტები როდია. დღეს ამ ტერმინთა ხმარებაში სრული სიციხაღეა შეტანილი: ბირველი, ჩვეულებრივ, მომკირნე-ს (რუსული экономичный-ს) მნიშვნელობით იხმარება (გვხვდება მხოლოდ

ერთი გამონაკლისი — პოლიტიკური ეკონომია), მეორე კი რუსული ЭКОНОМИЧЕСКИЙ შესატყვისია და ეკონომიკის ცნებას უკავშირდება.

თუმცა ტერმინოლოგთა ამოცანა სინონიმთა მინიმუმამდე დაყვანაში მდგომარეობდა, მაგრამ მომხდარა ისეც, რომ იმავე სპეციალისტების მიერ ტერმინოლოგიურ ლექსიკურ სისტემაში უკვე არსებული ტერმინის გვერდით მისი სინონიმის შემოტანა გამხდარა აუცილებელი. ეს ისეთი შემთხვევები იყო, როდესაც არსებული ვარიანტი არა-დამაკმაყოფილებლად იქნა მიჩნეული, მაგრამ ერთი ხელის მოსმით მისი გაუქმება არ ხერხდებოდა და სინონიმი საცდელად, პრაქტიკაში შესამოწმებლად ყოფილა შემოთავაზებული. ამის ნიმუშად „საქონელთმცოდნეობის ტერმინოლოგიიდან“ რუსული БОТИНКИ-ს ქართული შესატყვისები შეიძლება დავასახელოთ.

სტანდარტების მიხედვით, საქონელთმცოდნეობის ტერმინოლოგიაში ფეხსაცმლის მრავალი სახეობაა გარჩეული: сапоги, ботинки, туфли, сандалии, опанки, гусарники, чувяки, мокасины და ბევრი სხე.

სწორედ სტანდარტების გათვალისწინებით „ვაჭრობის ეკონომიკისა და საქონელთმცოდნეობის რუსულ-ქართულ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონში“ ფეხსაცმლის 21 ძირითადი დასახელებაა შეტანილი. თითოეულ ამ ფეხსაცმელს თავისი სხვადასხვა სახეობა აქვს. გარჩეულია მამაკაცის, ქალისა და ბავშვის, საზამთრო და საზაფხულო, საშინაო და საგარეო, სხვადასხვა მასალისა და ფორმის, სპორტული თუ სხვა დანიშნულებისა და ა. შ. ფეხსაცმელი.

დასახელებული ტერმინებიდან რუსული БОТИНКИ-ს ქართულ შესატყვისად აქამდე მხოლოდ აღწერითი ფორმა — დაბალყელიანი ფეხსაცმელი (იხ. 1983 წ. რუს.-ქართ. ლექს.) ან ყელიანი ფეხსაცმელი (იხ. 1956 წ. რუს.-ქართ. ლექს.) იხმარებოდა. БОТИНКИ-ს ეს მნიშვნელობა რუსული განმარტებითი ლექსიკონების მიხედვითაა გამოყვანილი (რუსული სალიტერატურო ენის 17-ტომიან ლექსიკონში БОТИНКИ ასეა განმარტებული: Разновидность невысокой, не имеющей голенища мужской, женской и детской обуви, ижего французский словарь мити-თებული (bottine). რუსული ენის ოთხტომეულ ლექსიკონში (1957—1961): Род невысокой обуви на шнурках или пуговицах). ამგვარად, ეს სახელწოდება — დაბალყელიანი ფეხსაცმელი — არ არის ერთადერთი ნიშანი, რომლითაც ეს ფეხსაცმელი გამოირჩევა სხვა ფეხსაცმლისაგან. ამდენად, იგი საკლასიფიკაციო ნიშნად ვერ გამოდგება, რასაც ტერმინის შერჩევისას არსებითი მნიშვნელობა აქვს. დაბალყელიანია, მაგა-

ლითად, წულაც²⁴ და ასევე полусапожки-ც²⁵. თუ ამას დავემატებთ იმასაც, რომ ფეხსაცმლის სახელმწიფო სტანდარტების თანახმად (იხ. ГОСТ 23251-78), ბოტინკი ამ ნიშნის მიხედვით სულ არაა განმარტებული (იქ კვითხულობთ: „Обувь с берцами, закрывающими лодыжки и имеющими приспособления для закрепления обуви на ноге“), ცხადი გახდება, რომ ფეხსაცმლის ეს სახელწოდება არაა ზუსტად მათრიენტირებული.

ამგვარად, იმ ფაქტმა, რომ, ერთი მხრით, დაბალყელიანი არაა ფეხსაცმლის ისეთი დახასიათება, რომელიც მას გამოარჩევს სხვა ფეხსაცმლისაგან, და, მეორე მხრით, იმან, რომ სახელმწიფო სტანდარტებში ეს რეალია სრულიად სხვა ნიშნის მიხედვითაა შეფასებული, საფუძველი მისცა ტერმინოლოგებს ბოტინკის ქართულ შესატყვისად აღწერით ფორმასთან ერთად მეორე ტერმინი, მისი სინონიმი — მოგვები ეხმარათ. ამგვარად, მნიშვნელობები ასე დანაწილდა: сапоги ჩექმა, сапожки წადები, чувяки წულა, ботинки დაბალყელიანი ფეხსაცმელები, მოგვები.

სიტყვა მოგვი ძველი ქართულის კუთვნილებაა. იგი ძველად ჩექმის სინონიმად იხმარებოდა²⁶. ამჟამად „მოგვი“ მკვდარი სახელწოდებაა. ამიტომ ადვილად მოხერხდა ჩექმასა და მოგვს შორის მნიშვნელობების გადანაწილება და ამ უკანასკნელმა კვლავ მოქალაქეობა მოიპოვა და ბოტინკის ქართულ შესატყვისად იქცა.

ამ გადაწყვეტილებამ შესაძლებლობა მისცა ტერმინოლოგებს ეატერმინი საკლასიფიკაციო რიგში ჩაეყენებინათ და ფეხსაცმლის აღმნიშვნელი თითოეული ცნებისათვის დიფერენცირებული ტერმინი დაეწესებინათ.

ამჟამად მოგვის შემოღება ექსპერიმენტის ხასიათს ატარებს და, იმისდა მიხედვით, თუ როგორი იქნება ენის განვითარების ტენდენცია, რამდენად გაამართლებს მის დამკვიდრებას პრაქტიკა, იგი შეიძლება ერთადერთ ვარიანტადაც კი დარჩეს.

არაერთგზის ჩატარებულა პოლისემიის თავიდან ასაცილებელი ცდებიც, რომლებიც წარმატებით დამთავრებულა. ნიმუშებისათვის მხოლოდ ერთ მაგალითს დავსახელებთ: ქართულ სამშენებლო ტერმინოლოგიაში სიტყვა სახურავი დიდხანს ორი მნიშვნელობით იხმარებოდა: ა) შენობის, ნაგებობის ზედა ნაწილი (ნივნივების, ლარტყების, კოჭებისა და მისთანათა ერთობლიობა), ბ) სახურავის ის ნაწილი, რო-

²⁴ წულა უყელო ან დაბალყელიანი ფეხსაცმელი (ქველ).

²⁵ Полусапожки დაბალყელიანი, მოკლეყელიანი ფეხსაცმელი (რქლ), 1983.

²⁶ მოგვი ჩექმა (ჩექმა სხუთა ენაა, ქართულად მოგვი) (საბა).

მელიც იგება ნიენიეებზე სხვადასხვა მასალისაგან (კრამიტისაგან, ისლისაგან, შიფერისაგან და სხვ.) და იცავს ნაგებობას ატმოსფერული მოვლენებისაგან.

ქართულ სამეტყველო ენაში ეს ორი განსხვავებული ცნება ტერმინის გამოხატვის თვალსაზრისით არეულია. თანაბრად ითქმის **სახლის სახურავი, კრამიტის სახურავი, ისლის სახურავი** და სხვ. ამ ტერმინთა ასეთ ხმარებას რუსულიც უწყობს ხელს, სადაც **крыша** და **кровля** საერთო ენაში სემანტიკურად არაა გამიჯნული.

ქართველ მშენებელთა მეტყველებაში დღეისათვის მეტი სემანტიკური სიციხადაა შეტანილი და მნიშვნელობები ასეა განაწილებული: პირველისათვის **სახურავი** დარჩა, ხოლო მეორე ცნებისათვის მონათესავე სემანტიკის მქონე, ფაქტობრივად მისი ლექსიკურა სინონიმი **ბურული** იქნა შემოტანილი.

ბურული დიალექტური წარმომავლობის სიტყვაა. იგი სალიტერატურო ქართულის **(და)ბურვა** მასდარის მიმღებურ ფორმას წარმოადგენს, რომელიც გურულსა და იმერულში არის დადასტურებული. აღნიშნულ დიალექტებში ამ სიტყვას სხვადასხვა ნიუანსი აქვს²⁷. მაგრამ ტერმინოლოგებმა მისი ძირითადი მნიშვნელობა აირჩიეს (= ისლის სახურავი), გაუფართოვეს მას მნიშვნელობა (იგი არა მარტო სახურავი მასალის აღმნიშვნელად გამოიყენეს, არამედ სხვა მასალისთვისაც) და თანაც ისე, რომ მას ერთი გარკვეული ცნების გამოხატვა დააკისრეს. ამგვარად გვაქვს:

გოტიკური სახურავი	готическая	крыша
გუმბათოვანი	„	купольная
დამრეცი	„	пологая
თაღოვანი	„	арочная
კონუსური	„	коническая
მანსარდული	„	мансардная
ორფერდა	„	двускатная
აზბესტცემენტის ბურული	асбестоцементная	кровля
ქვადაფის	„	аспидная
თიხაჩაღის	„	глиносоломенная
სოლყავრის	„	гонтовая
ფიცრის	„	деревянная

²⁷ იხ. ქველ: 1. კუთხ. (იმერ.) ისლის სახურავი; 2. კუთხ. (გურ.) ისლით დაბურული ნაგებობა.

ყავრის	„	драночная	„
ისლის	„	камышевая	„
ჩალის	„	соломенная	„
ტოლის	„	толевая	„
ლერწმის	„	тростниковая	„ და სხვ.

იმ რუსულ გამოთქმებში, სადაც кровля-ს და крыша-ს მნიშვნელობები ერთმანეთის მონაცვლედაა ნახმარი (ე. ი. როცა кровля крыша-ს სინონიმადაა გაგებული)²⁸, გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად ლექსიკონებში რუსული მასალის მიწოდებისას ასეთი ხერხია ნახმარი: кровля-ს крыша-სთანაა მიგზავნილი და ამგვარად ამ ტერმინთა აღრევის საფუძველია ლიკვიდირებული:

кровля дускатная	იხ.	крыша двускатная
„ коническая	იხ.	„ коническая
„ односкатная	იხ.	„ односкатная
„ цилиндрическая	იხ.	„ цилиндрическая ²⁹ .

სინონიმისა და პოლისემიის ზემოთ განხილული საკითხები ერთი მცირე ნაწილია იმ დიდი სამუშაოსი, რომელიც ტერმინთა ნომინაციასა და სემანტიკურ ინოვაციებთანაა დაკავშირებული, მაგრამ საკითხების ასეთი სქემატური, ფრაგმენტული განხილვაც კი კმარა იმის გასათვალისწინებლად, თუ რა ენობრივი ოპერაციების შესრულება სჭირდება ტერმინოლოგს, რა ინტენსიური ჩარევა, რა რთული გზის გავლაა საჭირო იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნეს მნიშვნელობათა კოდირება და ტერმინთა აზრობრივი გამართვა.

ვინ მოთვლის, რამდენი ასეთი საკითხის დასმა და მოგვარება გახდა საჭირო ტერმინოლოგ-სპეციალისტთა პრაქტიკული მოღვაწეობის მანძილზე: წარმოების ნაირგვარი საშუალებანი, მათი სპეციალიზება, ქართული ფრაზემების რუსულ მასალასთან მისადაგება, ცნებისა და მისი გამომხატველი ტერმინების შესატყვისობის უზრუნველყოფა და მრავალი, მრავალი სხვა.

ტერმინოლოგების ამოცანები დღეს ძალზე დიდია. ის ეტაპი, როდესაც იდგა საკითხი ამა თუ იმ ცალკეული ცნების შესატყვისის მო-

²⁸ იხ. 17-ტომეული თანამედროვე რუსული ენის ლექსიკონი (სტატიები: кровля და крыша).

²⁹ რუსული მასალის ასეთი მიგზავნის საფუძველი, რასაკვირველია, თვით რუსული საცნობარო ლიტერატურის მიხედვით გახდა შესაძლებელი.

პოეზიისა, უკვე დიდი ხანია განვლილია. ახლა საკითხი ეხება ნორმალიზაციის უფრო ფართო მასშტაბებს.

ტერმინთა უნიფიკაციისა და ნორმალიზაციის საკითხებს უშუალოდ უკავშირდება ნორმის რეალიზაციის, ნორმისა და უზუსტის საკითხები.

დადგენილი ნორმების დანერგვას სახელმწიფო დაწესებულებებში, სკოლებში, რედაქცია-გამომცემლობებში განსაკუთრებული კონტროლი ეწევა რესპუბლიკაში. დღეს ტერმინოლოგიური სიტყვათმარების მაღალი კულტურა ჩვენში საკამათო არ არის. ამაზე მეტყველებს სამეცნიერო შრომების, სპეციალისტების, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებების, სახელმძღვანელოების ენა. მიუხედავად ამისა, ტერმინოლოგიურ სიტყვათმარებაში დასტურდება ნორმის დარღვევის მაგალითებიც:

1. არამართებული წარმოების შემთხვევები გვხვდება, კერძოდ, უცხოური სიტყვებისგან მომდინარე -ურ სუფიქსით გაფორმებულ ზედსართავებში. როგორც ცნობილია, ამგვარი ზედსართავების წარმოების ორ შემთხვევას განარჩევენ: ა) ნასესხებია ზედსართავი სახელი; ბ) ნასესხებია არსებითი სახელი. პირველ შემთხვევაში ქართული სუფიქსი სათანადო უცხო ენის ზედსართავის ფუძეს ემატება:

აქტუალ-ურ-ი
რეალ-ურ-ი
სოციალ-ურ-ი
კონკრეტ-ულ-ი
სერიოზ-ულ-ი

მეორე შემთხვევაში ქართული სუფიქსი არსებითი სახელის ფუძეს დაერთვის:

ფუნქცია — ფუნქცი-ურ-ი
პოტენცია — პოტენცი-ურ-ი
დინამიკა — დინამიკ-ურ-ი
ჰიდრაულიკა — ჰიდრაულიკ-ურ-ი
რევოლუცია — რევოლუცი-ურ-ი
რეაქცია — რეაქცი-ულ-ი
რეაქტივი — რეაქტი(ვ)-ულ-ი და ა. შ.

გამონაკლისს ქმნიან სიტყვები: მუსიკალური, თეატრალური, ცენტრალური და მისთ., რომელთა ხმარებას დიდი ხნის ისტორია აქვს.

საყოველთაოდ მიღებული ეს წესი ზოგჯერ ზეპირმეტყველებაში თანამიმდევრულად შეიძლება არ იყოს გატარებული და მართებული

წარმოების პარალელურად შეიძლება შეგვხვდეს უმართებულო ფორმებიც, რომლებიც ძველად იყო ნახმარი: ფუნქციურის ნაცვლად — ფუნქციონალური, რესპუბლიკურის ნაცვლად — რესპუბლიკანური, ფუნდამენტურის ნაცვლად — ფუნდამენტალური.

2. ზოგჯერ არაა გარჩეული პარონიმები, კერძოდ, სხვადასხვა შინაარსის მქონე, მაგრამ გარეგნულად ერთმანეთს მიმსგავსებული ზედსართავეები: მეთოდური და მეთოდიკური, პედაგოგიური და პედაგოგიკური და სხვ. უნდა გვახსოვდეს, რომ ასეთ შემთხვევაში ანგარიში ეწევა ფუძეს, რომლის მიხედვითაც გვაქვს: მეთოდი — მეთოდური, მეთოდიკა — მეთოდიკური; პედაგოგია — პედაგოგიკური, პედაგოგია — პედაგოგიური, პედაგოგი — პედაგოგური და ა. შ.

3. ყოველთვის არაა დაცული ნორმა რუსული გზით შემოსულ ა-ხე დაბოლოებულ უცხოურ სიტყვათა ხმარებაშიც. ასეთ სიტყვებში ქართულში (რამდენიმე გამონაკლისის გარდა) -ა დაბოლოება არის მიღებული: პარადიგმა, პირამიდა, პრიზმა, ციტატა, გირლანდა, გრიმასა და სხვ. ზეპირმეტყველებაში შეიძლება შეგვხვდეს ფორმები: პარადიგმი, პირამიდი, პრიზმი, ციტატი, გირლანდი, გრიმასი, რომლებიც უმართებულოდ გამოჩვენდებიან არიან გათანაბრებული.

4. გვხვდება სიტყვაწარმოების წესების დარღვევის სხვა შემთხვევებიც, კერძოდ, ქართულში ანალიტიკურ ტერმინთა ერთ ჯგუფს, რომლებიც საგნის კატეგორიის სახელებს, კერძოდ კი, მანქანების, აპარატების, დანადგარების, ხელსაწყოების, იარაღებისა და მისთანათა სახელწოდებებს წარმოადგენს, დანიშნულების მიხედვით აქვთ შერქმეული სახელი, რასაც სა-თი გაფორმებული საობიექტო მიმღეობა გადმოგვცემს: სამსხვრევი მანქანა, საპენტი მანქანა, სარეცხი მ., საბეჭდი მ.; საფრეზავი აპარატი, საკონტროლო ა., საკონტაქტო ა.; საფქვავე დანადგარი, საორთქლებელი დ., საცდელი დ.; საანგარიშო ხელსაწყო, სათბობი ხ., სახურებელი ხ. და სხვ. სა-თია გაფორმებული მეტროლოგიის ყველა ქართული დასახელება: ქარსაზომი, სიმაღლესაზომი, წვიმასაზომი, ტალღასაზომი და სხვ.

სა-ს გვერდით შედარებით იშვიათად აქტიური მიმღეობის პრეფიქსით, მა- პრეფიქსით წარმოებაც გვხვდება. ეს ის შემთხვევებია, როდესაც მიმღეობით გამოხატული ფორმა დანიშნულებაზე კი არ მიუთითებს, არამედ იმ კონკრეტულ მოქმედებაზე, პროცესზე, რომელსაც ასრულებს ესა თუ ის მანქანა, აპარატი, აგრეგატი და სხვ. მაგ.: გამომგდები ხელსაწყო, დამსხომებელი მანქანა, გადამცემი მოწყობილობა, თვითწარმომქმნელი მანქანა, მასწავლი მანქანა, ბურღომომწოდი და ა. შ. ასეთი მიმღეობები რუსულშიც, ჩვეულებრივ, აქტიური მიმღეობის ფორმებითაა გამოხატული, ანდა ნახმარი (ოდესლაც მოქმედე-

ნული, ბენზინსაცავი, აზბესტბეტონი, ენერგიაშემცველი, მაგნიტურ-დრეკადი (და არა: ამინომუჟავები, ალუმოსილიკატი, ბენზოჩინოქსიდი, ალუმინომანგანუმოვანი, ალუმინოორგანული, ბენზოსაცავი, აზბესტობეტონი, ენერგოშემცველი, მაგნიტოდრეკადი და სხვ.)³⁰.

8. იშვიათად გვხვდება ორთოგრაფიული ხასიათის შეუსაბამობანი. როგორც ცნობილია, გერმანულიდან მომდინარე ei-დიფთონგიანი სიტყვები ტრადიციულად ქართულში (მცირე გამოჩაყლისის გარდა) ai-თი არის გადმოცემული³¹: სამარკშიდერო, შტაიგერი, როშტაინი, შპურშტაინი, ლაიტმოტივი და სხვ.

ზეპირ სიტყვათხმარებაში აქა-იქ გვხვდება გერმანული ei დიფთონგის უმართებულოდ ეი-თი გადმოცემის შემთხვევები (სამარკშიდერო, შტაიგერი, როშტაინი, შპურშტაინი, ლაიტმოტივი და სხვ.).

ხდება ისეც, რომ ზემოთ დასახელებულ ფორმათა ანალოგიით მოსალოდნელი ეი-ს ნაცვლად აი არის ნახმარი: მართებული გეიზერი (ისლანდიური geyser, რუს. гейзер) უმართებულოდ გაიზერადაა გადმოღებული.

9. თანამედროვე ორთოგრაფიის მიხედვით, ბერძნულ-ლათინური წარმომავლობის სიტყვებში, სადაც th, ph და ch ფონემები გვაქვს, ქართულში შესაბამისად თ, ფ, ქ უნდა გგქონდეს³²: გვხვდება ხმარების მცდარი შემთხვევები, მაგ.: ბისმუტი, ბისმუტინი, ქსანტინი, ქსანტენი, ქსანტონი, ფტალიმიდი, სიმპათია, ანტიპათია, ქრესტომატია. უნდა იყოს: ბისმუთი, ბისმუთინი, ქსანთინი, ქსანთენი, ქსანთონი, ფთალიმიდი, სიმპათია, ანტიპათია, ქრესტომათია.

ზემოთ ჩამოთვლილ სიტყვათა ანალოგიით ზოგჯერ თ, ფ, ქ ნახმარია იქ, სადაც მათი ხმარება გამართლებული არ არის: ათებრინი (უნდა იყოს: ატებრინი), თერმინოლოგია (უნდა იყოს: ტერმინოლოგია) და ა. შ.

10. ჯერ კიდევ 1936 წელს დადგენილი სალიტერატურო ქართულის ნორმებიდან ცნობილია, რომ ლათინურიდან (გერმანულ-რუსული გზით) მომდინარე სიტყვებში, სადაც qu კომპლექსი გვაქვს, ქართულში კვ-თი უნდა იქნეს გადმოცემული და არა ქვ-თი³³, ე. ი. უნდა იხმარებოდეს: აკვარელი, აკვარიუმი, ადეკვატი, ეკვივალენტი, კვალიტეტი, კვანტიტეტი, კვორუმი, აკვალანგი, რელიკვია და ა. შ.

30 იხ. მ. ოსაძე, რუსული ენის შემაერთებელხმოვნაანი კომპოზიტების ქართულად გადმოცემისათვის. — კრ. «ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები», VI, 1984, გვ. 330—336.

31 იხ. თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, I, 1970, გვ. 33—35.

32 იქვე, გვ. 41—42.

33 იქვე, გვ. 51—52.

მიუხედავად ამისა, აქა-იქ შეიძლება მაინც შეგვხვდეს ნორმის თვალსაზრისით უმართებულოდ ნახმარი: აქვარელი, აქვარიუმი, აღეკვატი, ექვაალენტი, ქვალიტეტი, ქვანტიტეტი, ქვორუმი, აქვალანგი, რელიქვია და მისთ., რაც ძველად ნახმარი მცდარი ფორმების გავლენით უნდა იქნეს ახსნილი.

ცალკეული შემთხვევებიდან ყურადღებას იქცევს ამგვარი სახის დარღვევები:

ხ მ ა რ ო ბ ე ნ :

უ ნ დ ა ი ყ ო ს :

მეორადი

მეორეული

მინიატურა

მინიატიურა

კარბურატორი

კარბიურატორი

პნევმატური

პნევმატიკური

ტრანსპორტერი

ტრანსპორტიორი

რეფულერი

რეფულიორი

მწარმოებლობა

მწარმოებლურობა

ტყვიანი

ტყვიანი

სექციანი

სექციიანი

ორსერიანი

ორსერიიანი

ბლომანუე

ბლანმანუე და სხვ.

დასასრულ, დარღვევები, რომლებიც ძირითადად სალაპარაკო ენაში შეიმჩნევა, ყოველნაირი შეიძლება იყოს. მოლაპარაკე ინდივიდს შეიძლება კარგად არ ესმოდეს სიტყვის მნიშვნელობა და არამართებულად ხმარობდეს მას, ან არ იცავდეს ენობრივ ნორმებს — ხმარობდეს კუთხურ ან სასაუბრო ენისათვის დამახასიათებელ გამოთქმებს, იყენებდეს უხეირო კალკებს, ბარბარიზმებს და ა. შ.

მაგრამ ნორმის დარღვევის ეს შემთხვევები, ისევე როგორც შემოთგანხილული სხვა ფაქტები, ინდივიდუალურ ხასიათს ატარებს და უნდა იქნეს კვალიფიცირებული, როგორც ცალკეული პირის მიერ ნახმარი ოკაზიონალიზმები.

ტერმინოლოგიასთან დაკავშირებული ნორმის საკითხები, სხვადასხვა სახის ორთოლოგიური პრობლემები განსაკუთრებული ზრუნვის საგნადაა ქცეული. ერთიანი ნორმის გატარების საკითხს ემსახურება ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ქართული მეტყველების კულტურის განყოფილება, რომლის ორგანოში — პერიოდულ კრებულში „ქარ-

თული სიტყვის კულტურის საკითხები“ (I—VIII ტომები) სისტემატურად ქვეყნდება სტატიები და ნარკვევები მეტყველების კულტურის, ლექსიკის, ფრაზეოლოგიის, სამეცნიერო ტერმინოლოგიის, ნორმისა და პრაქტიკული სტილისტიკის საკითხებზე.

წიგნები, რომლებიც იმდენმა კართული მინს ცალკეულად ტერმინისა და ტერმინოლოგიური (დასტოვებული) ლექსიკის შესავალი თეორიულ საკითხებს:

1. ი. ლ. აბულაძე, წერის ხელოვნებასთან დაკავშირებული რამდენიმე ძველი ქართული ტერმინი. — თუშ, ტ. 39, თბ., 1950.
2. ს. აბულაძე, თ. ბაქრაძე, რუსული „Глагол“ ტერმინის ქართული შესატყვისისათვის. — თუშ, ტ. 29, № 3, 1962.
3. ზ. ალექსიძე, უძველესი ქართული სოციალური ტერმინები. — სმამ, № 2, თბ., 1963.
4. ნ. ანთაძე, მეფრინველობის ტერმინოლოგიის ზოგი საკითხი. — ეურნ. „საქ. სოფლის მეურნეობა“, თბ., 1972, № 6.
5. ლ. ასათიანი, ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა ქართულში, თბ., 1978.
6. ა. აფაქიძე, მსახლეობის ერთეულების აღმნიშვნელი ტერმინები ძველ ქართულში. — „ორიონი“, თბ., სხ. უნივ. საიუბილეო კრებული (მიძღვნილი აკ. შანიძის დაბადების 80 წლისთავისადმი), 1967.
7. ე. ბაბუნაშვილი, პურეულ მცენარეთა ტერმინები. — თსუ სტუდ. შრ., ტ. 5, თბ., 1950.
8. ვ. ბერიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიისათვის. — ეურნ. „მეცნიერება და ტექნიკა“, თბ., 1952, № 7; № 9.
9. ნ. ბუჩქელაძე, ტერმინოლოგიურ გამოთქმათა სტრუქტურული ტიპები. საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის ენათმეცნ. ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნ. მუშაკთა სამეცნ. კონფერენციის მოხსენებათა თეზისები, თბ., 1985.
10. ლ. გულენიძე, ადამიანის ანატომიასთან და ფიზიოლოგიასთან დაკავშირებული ლექსიკა ძველ ქართულში სხვა ქართველური ენების მონაცემებთან შედარებით, თბ., 1974.
11. ლ. გულენიძე, დასაშვადებელი თუ დაშვადებელი მანქანა? — კრ. „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, II, თბ., 1979.
12. ლ. გულენიძე, ტერმინოლოგიისა და საერთო-სახალხო ენის მიმართებისათვის სამეცნიერო-ტექნიკურ პრაგრესთან დაკავშირებით. — კრ. „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, IV, თბ., 1981.
13. დ. გეწაძე, გრამატიკული ტერმინები სულხან-საბა ორბელიანის ლექსაკონში. — ე. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, № 4, თბ., 1969.
14. ი. ვ. გიგინეიშვილი, ზოგი სამოხელეო ტერმინისათვის „ვეფხისტყაოსანში“. — ე. „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1966, № 5.
15. რ. დვალა, რ. ლამბაშიძე, ქართული ტექნიკური ტერმინოლოგიის სრულყოფისათვის. — ეურნ. „მეცნიერება და ტექნიკა“, № 8, თბ., 1977.
16. ლ. თოფჩიანი, მცენარეთა დასახელების შესწავლის საკითხისათვის ქართველურ ენებში. — საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინსტიტუტის XVI სამეცნ. სესიის მოხსენებათა თეზისები, თბ., 1958.

17. ლ. იორდანიშვილი, რ. ერისთავის ტერმინოლოგიური შრომები. — ივე, XVI, თბ., 1968.
18. ვ. კაკაბაძე, ქართული ტექნიკური ტერმინოლოგიის დამუშავების გარეშემო. — ე. „ტექნიკა და შრომა“, № 9, თბ., 1935.
19. თ. კახიძე, პურეულ მცენარეთა ზოგი ტერმინის შესახებ ქართულში. — ივე, XII, თბ., 1956.
20. ბ. კეკელიძე, რამოდენიმე, ჯერ კიდევ გაურკვეველი ტერმინი ჩვენი საისტორიო მწერლობისა. — თსუ მოამბე, ტ. 5, 1925.
21. ბ. კეკელიძე, კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობა უძველესა ქართული „დავითის“ ტერმინოლოგიისა და ტექსტუალური თავისებურებისა. — ეტიუდები, III, თბ., 1955.
22. მ. კეკელიძე, სპორტული ტერმინოლოგია ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლთა მიხედვით. — ე. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკალაში“, № 1, 1969.
23. გ. კვარაცხელია, სამეცნიერო და საგაზეთო-პუბლიცისტურ სტილთა ფუნქციური სისტემები, სადოქტორო დისერტაცია, თბ., 1985.
24. ნ. კიკნაძე, ტერმინოლოგიური ლექსიკის სიგნიფიკატისა და დენოტატის ურთიერთობისათვის. — XX რესპუბლიკური სამეცნიერო-ტექნიკური კონფერენცია ქართ. პოლიტექნიკური ინსტიტუტის თანამშრომელთათვის და წარმოების მუშაკთათვის, თეზისები, II, თბ., 1976.
25. დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ შრომებში ნახშირი ზოგიერთი ტერმინის განმარტებისათვის. — ე. „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1968, № 1.
26. დ. მელიქიშვილი, იოანე პეტრიწის ფილოსოფიურ ნაშრომთა ენა და სტილი (მონოგრაფია), თბ., 1975.
27. რ. ნიკოლაძე, ზოგადი ქიმიის ქართული ტერმინოლოგია და ნომენკლატურა. — საქ. სსრ პედაგოგიკურ მეცნიერებათა ინსტიტუტის შრომები, ტ. VI, თბ., 1950.
28. მ. ოსაძე, კვლინარის ტერმინები ძველ ქართულ ენაში. — საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნ. ინსტ. ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნ. მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა თეზისები, თბ., 1978.
29. მ. ოსაძე, რუსულ შემავრთებელმოენიანი კომპოზიტების ქართულში გადმოცემის საკითხისათვის (ტერმინოლოგიურ მასალაზე). — კრ. „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, VI, 1984.
30. მ. ოსაძე, უცხოური წარმომავლობის ტერმინების წარმოება ქართულში — ურ სუფიქსის საშუალებით. — თბილისის სახელმწ. უნივერსიტეტის ახალგაზრდა მეცნიერთა საბჭოს შრომები, 1985, XI.
31. მ. ოსაძე, უცხო სიტყვათა მორფოლოგიური ადაპტაციის ზოგი საკითხი ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში. — თბილისის სახელმწ. უნივერსიტეტის ახალგაზრდა მეცნიერთა საბჭოს შრომები, 1986, ტ. XII.
32. ბ. საბაშვილი, ნათესაობის ძირითადი ლექსიკა ქართულ ენაში, ავტორედ. საკანდ. დისერტ., თბ., 1950.
33. ე. სოსელია, ნათესაობის აღმნიშვნელ ტერმინთა სისტემის ანალიზი ქართველური ენების მასალაზე, თბ., 1979.
34. მ. სურგულაძე, ძველი ქართული პალეოგრაფიული ტერმინები, თბ., 1978.
35. ბ. ფოჩხუა, სპეციალური ლექსიკა საერთო ენაში. — ივე, XVII, თბ., 1970.

36. ბ. ფოჩხუა, არქაული სიტყვაწარმოება საქმიან ლექსიკაში. — იკე, XIII, თბ., 1973.

37. ი. ქერქაძე, ცხოველების აღმნიშვნელი ლექსიკა ძველ ქართულში, თბ., 1974.

38. ბ. ქოიავა, ძირითადი ეკონომიკური ტერმინები სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში. — წიგნში „სულხან-საბა ორბელიანი“, საიუბილეო კრებული, თბ., 1959.

39. რ. ღამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის დამუშავების თანამედროვე მდგომარეობა. — საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინსტიტუტისა და ალ. წულუკიძის სახ. ქუთაისის სახ. პედ. ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის გაერთიანებული სამეცნიერო სესიის მოხსენებათა თეზისები, 1964.

40. რ. ღამბაშიძე, ტერმინოლოგიური მუშაობა საქართველოში, კრ. „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, I, თბ., 1972.

41. რ. ღამბაშიძე, პირველი ტექნიკური ლექსიკონი და მისი როლი ქართული სამეცნიერო ტექნიკური ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებაში. — „ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები“, V, თბ., 1981.

42. რ. ღამბაშიძე, პროფესიის აღმნიშვნელ ტერმინთა წარმოების ზოგი საკითხი. — კრ. „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, VI, თბ., 1984.

43. რ. ღამბაშიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედეგების ძირითადი პრინციპები, თბ., 1986.

44. მ. ყუფარაძე, ANTI- და PROTIVO- ნორმებით ნაწარმოებ რუსულ ტერმინთა შესატყვისები ქართულ სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში. — კრ. „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, VIII, თბ., 1988.

45. შ. შათირიშვილი, ზოგიერთი ტერმინის მართებული ხმარებისათვის. — ე. „სკოლა და ცხოვრება“, თბ., 1984, № 11.

46. ნ. შალამბერიძე, სამედიცინო-ბიოლოგიური ტერმინოლოგია „დაბადებისათვის კაცისა“ გიორგი მთაწმიდელის თარგმანში. — ე. „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1970, № 1.

47. ა. შანიძე, ნათესაობის აღმნიშვნელი ერთი ტერმინი ქართულში. — სმპ, XX, № 2, თბ., 1958.

48. ა. შანიძე, კვლავ ნათესაობის აღმნიშვნელი „შილ“ ტერმინისათვის. — სმპ, ტ. XXV, № 5, თბ., 1960.

49. არნ. ჩიქობავა, ეტიმოლოგია ძველი ქართული ტერმინებისა ბღუარი, სამხარი. — იკე, V, თბ., 1953.

50. არნ. ჩიქობავა, ერთი ძველი საერთო იბერიულ-კავკასიური ფუძის შესახებ მეცნიერების ტერმინოლოგიაში. — იკე, VI, თბ., 1954.

51. ე. ჩიქოვანი, ზოგიერთ სამკურნალო მცენარეთა დასახელებისა და ტერმინების დაზუსტებისათვის (სამკურნალო წიგნების მიხედვით). — ე. „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1972, № 4.

52. რ. ჩხენკელი, ქართულ ხალხურ სამშენებლო საქმეში გამოყენებულ ანთროპომორფული ლექსიკა, საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის „მომბე“, ტ. 127, № 3, 1987.

53. რ. ჩხენკელი, ქართულ ხალხურ ხუროთმოძღვრებასთან დაკავშირებულ ლექსიკის ერთი წგუფის მოტივაციისათვის, ე. „მაცნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1987, № 3.

54. დ. ჩხუბიანი შვილი, ქართული ტერმინოლოგიის შესწავლის ისტორიიდან. — ივე, XXI, თბ., 1980.

55. ზ. კუმბურიძე, მევენახეობის ტერმინოლოგია ქვედა სამონეტში. — თსუ სტუდენტთა სამეცნიერო შრომების კრებული, ტ. III, თბ., 1948.

56. ივ. ჯავახიშვილი, ქართული საბუთების აღმნიშვნელი ტერმინები. — „მომომხილველი“, საქ. საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ორგანო, I, ტფილისი, 1926.

57. ივ. ჯავახიშვილი, ხელოვნების ტერმინები და ძირითადი ცნაებები ხელოვნების ძეგლებისა და მატერიალური კულტურის შესახებ ძველ ქართულ ლიტერატურაში. — მასალები მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, I, თბ., 1946.

58. ა. ჯანაშვილი, საბას ლექსიკონის ზოგიერთი ზოლოგიური ტერმინის განმარტებისათვის. — სულხან-საბა ორბელიანი (საიუბილეო კრებულა), თბ., 1959.

59. ა. ჯანაშვილი, ზოგიერთი ზოლოგიური ტერმინისა და გამოთქმის შესახებ. — ე. „სკოლა და ცნობება“, თბ., 1963, № 4.

60. ა. ჯანაშვილი, მითოლოგიურ დანახელებათა შესახებ ზოლოგიურ ტერმინოლოგიაში. — ე. „საქართველოს ბუნება“, თბ., 1963, № 7; № 8.

61. ი. ჯიბუტი, რუსული როული ზმნისწინების *обез-* (*обес-*) ქართულად გადმოცემის შემთხვევები ტექნიკური ტერმინოლოგიის მასალაზე. — საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნ. ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა თეზისები, თბ., 1976.

62. ი. ჯიბუტი, *-იან*, *-ოვან*, *-ა* სუფიქსებით ნაწარმოები ტერმინები. — საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნ. ინსტიტუტის ასპირანტთა და ახალგაზრდა მეცნიერ მუშაკთა სამეცნიერო კონფერენციის მოხსენებათა თეზისები, თბ., 1981.

63. ი. ჯიბუტი, მქონებლობის ერთი აღიქმის შესახებ ტერმინოლოგიურ სიტყვაწარმოებაში. — კრ. „ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, VIII, 1968.

64. Беридзе В. М., О порядке собирания и разработки грузинских научных терминов. — Известия АН Арм. ССР, 1950, № 7.

65. Гамбашидзе Р. Б. (выступление), О грузинской научной терминологии. — Вопросы терминологии, М., 1961.

66. Гамбашидзе Р. Б., Разработка грузинской научно-технической терминологии в связи с развитием высшего технического образования в Грузинской ССР. — Научно-техническая революция и функционирование языков мира. М., 1977.

67. Гамбашидзе Р. Б., Деятельность Отдела научной терминологии Института языкознания АН ГССР. — Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик, М., 1983.

68. Гамбашидзе Р. Б., Из истории грузинской технической терминологии и о путях ее дальнейшего развития. — Тезисы докладов конф. по вопросам взаимоотношения и развития языков Закавказья, Ереван, 1977.

69. Гигинейшвили И. М., Чабашвили М. Н., Гамбашидзе Р. Б., Особенности развития грузинского литературного языка в советское время. — Внутроструктурное развитие старописьменных языков (ответств. редактор Ю. Д. Дешериев), М., 1973.

70. Гигинейшвили К. М. (выступление), О грузинской лингвистической терминологии. — Вопросы терминологии, М., 1961.

71. Кобахидзе А. М., О месте научно-технической терминологии в переводном (двуязычном) словаре. — Тезисы докладов конф. по вопросам взаимоотношения и развития языков Закавказья, Ереван, 1977.

72. Комахидзе Р. А., Типологическое исследование системы русской физической терминологии сравнительно с грузинской. — Автореф. канд. диссерт., Одесса, 1982.

73. Меликишвили Д. Н., К становлению грузинской философской терминологии, ВЯ, V, 1979.

74. Меликишвили Д. Н., О путях развития и становления древнегрузинской научной терминологии. — Тезисы докладов конф. по вопросам взаимоотношения и развития языков Закавказья, Ереван, 1977.

75. Месхишвили М. В., Отраслевая лексика — источник научной терминологии грузинского языка (на материале картлийского диалекта). — Тезисы докладов конф. по вопросам взаимоотношения и развития языков Закавказья, Ереван, 1977.

76. Хомерики А. А., Семантический анализ медицинской терминологии в русском и грузинском языках (К проблеме национального и межнационального в терминологии). — Автореф. канд. диссерт., Тбилиси, 1986.

77. Чантуришвили Д. С. Становление и основные тенденции развития научно-технической терминологии в Грузии в советский период. — Проблемы разработки и упорядочения терминологии в Академиях наук союзных республик, М., 1983.

78. Чхубианашвили Д. З., И. А. Джавахишвили — исследователь грузинской научной терминологии. — Тезисы докладов конференции по вопросам взаимоотношения и развития языков Закавказья, Ереван, 1977.